

การประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถ พัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก*

ASSESSING THE POTENTIAL OF THE THAI TRADITIONAL MEDICINE ESTABLISHMENTS ABLE TO DEVELOP AS EDUCATIONAL PARTNERS OF THE SCHOOL OF TRADITIONAL AND ALTERNATIVE MEDICINE

ชฎาพร แซ่ม้า*, กันยานุช เทาประเสริฐ, ปราณี คำแก้ว, รุสนี มามะ, จินตนา นันตะ

Chadaporn Saema, Kanyanoot Taoprasert, Pranee Kamkaew, Rusanee Mama, Jintana Nunta

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

School of Traditional and Alternative Medicine, Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

*Corresponding author E-mail: nongpranee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้วิจัยจากเอกสารและฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 18 คน ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มี 4 ประเภท ได้แก่ 1) สถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) 2) ร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร 3) ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร และ 4) สถานประกอบการเพื่อสุขภาพ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก และมีศักยภาพ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ โดยมีทำเลที่ตั้ง อยู่ทั้งใจกลางเมืองและชานเมือง อยู่ติดกับถนนสายหลักและมีสถานที่จอดรถ รวมทั้ง

* Received November 19, 2022; Revised December 1, 2022; Accepted January 18, 2023

สามารถให้บริการได้ตามความต้องการของผู้รับบริการ 2) ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ มีบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการให้บริการที่เหมาะสม และ 3) ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาดูงาน แหล่งป้อนผู้เรียน แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพ แหล่งป้อนบุคลากรเข้าอบรมหลักสูตรระยะสั้น ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพร และตลาดรองรับการจ้างงานของบัณฑิต

คำสำคัญ: สถานประกอบการด้านการแพทย์ไทย, หุ่นส่วนทางการศึกษา, วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

Abstract

The objective of this research article was to assess the potential of the Thai traditional medicine establishments able to develop as educational partners of the school of traditional and alternative medicine (STAM). This research methodology was qualitative research. Literature reviews on documents and databases as well as in-depth interview with 18 entrepreneurial agents or business owners of Thai traditional medicine establishments in Mueang district, Chiang Rai province by purposive sampling. The tool used in the research was the in-depth interview forms. The data were analyzed using content analysis techniques. The results revealed that the potential of the Thai traditional medicine establishments that can be developed as educational partners of STAM in all 4 types as follows: 1) Thai traditional medicine hospital (Thai traditional medicine clinic), 2) Traditional pharmacy shop or herbal pharmaceutical, 3) Plant or herb shop, and 4) Health establishments. There are potentials that can be developed into educational partners STAM in 3 aspects: 1) Availability of buildings and services with a location in both the city center and the suburbs. It is next to the main road and parking facilities including the ability to provide services according to the needs of users, 2) Readiness of personnel in the workplace with knowledge and expertise to provide appropriate services, and 3) Knowledge that can be exchanged or jointly developed between the establishment and STAM which able to be as a source of study visits, student feeder, practicum of Thai traditional medicine center, sources of personnel to enter short-term training

courses, the market supports herbal products or herbal raw materials, and support graduates careers.

Keywords: Thai Traditional Medicine Establishments, Educational Partners, School of Traditional and Alternative Medicine

บทนำ

ตามกรอบทิศทางแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ซึ่งเน้นการสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกลไกหลักของการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของทุนมนุษย์และรองรับการศึกษาการเรียนรู้และการท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 ทั้งการบริหารจัดการระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการศึกษา การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระดับสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรกระบวนการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลผู้เรียน การผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อตอบสนองตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศ จนถึงการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) และประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) เน้นการปฏิรูปประเทศด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาของชาติภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อไปสู่ประเทศไทยยุค 4.0 ที่มีเป้าหมายในการพึ่งตนเอง ลดการนำเข้า และพัฒนาสังคมไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่กำหนดให้มีแนวทางส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรให้เป็นพืชเศรษฐกิจตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ มุ่งแปรรูปเพื่อป้อนในตลาดอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรและยกระดับมาตรฐานการแพทย์และบริการสุขภาพการแพทย์แผนไทยขยายช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย มุ่งเน้นการสร้างความแตกต่างและเอกลักษณ์จากการให้บริการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยว (ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), 2561) ประกอบกับพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีเป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีความเชี่ยวชาญตามสาขาวิชาการหรือวิชาชีพที่ตนถนัด สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประเทศและสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับโลก พัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และทักษะที่จำเป็น เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ เข้าใจสังคม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อรองรับสังคมโลกที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ (พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562, 2562)

สำหรับยุทธศาสตร์ การพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 - 2564 มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาและขับเคลื่อนระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพที่ประกอบด้วยแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกร่วมกัน โดยผ่าน 3 ระบบทางเลือก ได้แก่ 1) สร้างภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทยให้เข้มแข็ง 2) บูรณาการระบบการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์ทางเลือกและระบบยาจากสมุนไพรกับระบบการแพทย์อื่น ๆ และ 3) เสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชน บุคลากร และเครือข่าย (คณะกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2560) ประกอบกับแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 โดยมีวิสัยทัศน์ “สมุนไพรไทย” เพื่อความมั่นคงทางสุขภาพและความยั่งยืนของเศรษฐกิจไทย มุ่งเน้นให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน โดยมีเป้าหมายหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ 1) พัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับ 2) ผลิตภัณฑ์สมุนไพรได้มาตรฐาน มีคุณภาพ และสร้างมูลค่าเพิ่ม 3) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรไทย และ 4) ส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและการใช้สมุนไพรซึ่งเป็นแผนแม่บทที่เน้นการพัฒนาสมุนไพรไทย ตั้งแต่ต้นน้ำ (การผลิตวัตถุดิบสมุนไพร) กลางน้ำ (การผลิตยาไทยและผลิตภัณฑ์สมุนไพร) และปลายน้ำ (การบริการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร) เพื่อให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรคุณภาพและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียนและมูลค่าของวัตถุดิบสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 เท่าตัว (กระทรวงสาธารณสุข และองค์การภาครัฐ - เอกชน, 2560) ซึ่งแผนแม่บทดังกล่าว ได้ขยายระยะเวลาถึง พ.ศ. 2565 ภายใต้ชื่อแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 รวมถึงมีการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 ขึ้น เพื่อรองรับการขับเคลื่อนการพัฒนาและส่งเสริมสมุนไพรตลอดห่วงโซ่มูลค่าให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับ และสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สมุนไพรได้ โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ขึ้น 5 ด้าน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการผลิตและแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพและมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการและอุตสาหกรรมสมุนไพรตลอดห่วงโซ่อุปทาน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมการบริโภคผลิตภัณฑ์สมุนไพรอย่างเหมาะสม และยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาระบบนิเวศที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาสมุนไพรไทยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ, 2565)

จากยุทธศาสตร์แผนแม่บทและแผนปฏิบัติการข้างต้น ถือเป็นการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้กับสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทย ทั้งสถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) ร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร ร้านขายต้นไม้หรือ

ต้นสมุนไพร และสถานประกอบการเพื่อสุขภาพได้พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพควรมีการส่งเสริมจากภาครัฐด้านนโยบาย ด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และมีการจัดบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการ (ธีระพงษ์ อาญาเมือง, 2563) โดยความสามารถในการแข่งขันทางด้านตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย พบว่า มีการเติบโตไปในทิศทางบวก ซึ่งความได้เปรียบทางการแข่งขันของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทยนั้นมีสาเหตุมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกประเทศที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ นอกจากนี้ประเทศไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะในผลิตภัณฑ์การให้บริการ เช่น การบริการนวดแผนไทย การบริการอบสมุนไพร และการประคบสมุนไพร เป็นต้น (วาริพร ชูศรี และวรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล, 2563) ทั้งนี้ ในฐานะที่วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกเป็นสถาบันการศึกษาที่สภาการแพทย์แผนไทยรับรองตามมาตรา 12(2)(ข) ของพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 (พระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556, 2556) และเป็นผู้ดำเนินการบุกเบิกการผลิตบัณฑิตแพทย์แผนไทยวิชาชีพพระดัตถ์ปริญญาตรี (4 ปี) ซึ่งมีสิทธิ์สอบขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยพร้อมกันทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ เวชกรรมไทย เภสัชกรรมไทย การผดุงครรภ์ไทย และการนวดไทย เป็นแห่งแรกของประเทศ และปัจจุบันได้รับการรับรองเป็นสถาบันซึ่งได้รับอนุญาตให้ถ่ายทอดความรู้สำหรับการฝึกอบรมในหลักสูตรวิชาชีพการแพทย์แผนไทยตามมาตรา 12(2)(ก) หรือรับมอบตัวศิษย์ (วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก, 2560) ซึ่งวิทยาลัยการแพทย์ฯ มีความพร้อมทั้งด้านองค์ความรู้ ทรัพยากรบุคคล อาคารสถานที่และสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้

ดังนั้นจากสภาพปัญหาและความสำคัญจึงสนใจศึกษาศักยภาพของสถานประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาด้านการแพทย์ไทยของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก เพื่อประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ให้สามารถตอบสนองต่อนโยบายและยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้มีสถานประกอบการหรือบุคลากรที่มีศักยภาพและเชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรมารับใช้ประชาชนในสังคมยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยจากเอกสารและฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่มีศักยภาพเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษากับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ทั้ง 4 ประเภท ประกอบด้วย 1) สถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) จำนวน 4 คน 2) ร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร จำนวน 1 คน 3) ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร จำนวน 8 คน และ 4) สถานประกอบการเพื่อสุขภาพ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งมีเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่ยินยอมให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากผู้วิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากตัวแทนผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ทั้ง 4 ประเภท ดังกล่าวข้างต้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาจำนวนสถานประกอบการในจังหวัดเชียงรายจากเอกสารและฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจัดทำฐานข้อมูลสถานประกอบการในจังหวัดเชียงราย 2) ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งเนื้อหาที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการวิเคราะห์ข้อมูลของสถานประกอบการที่ได้จากการลงพื้นที่แต่ละแห่ง เพื่อประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยแต่ละแห่งในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เริ่มจากการแจกแจงข้อมูลที่มีประเด็นแตกต่างกัน รวมกลุ่มประเด็นที่คล้ายคลึงกัน จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูล อธิบายและตีความข้อมูล สังเคราะห์ข้อค้นพบ พร้อมทั้งสรุปข้อค้นพบและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกแต่ละแห่งเพื่อให้เห็นโอกาสความเป็นไปได้ในการสร้างเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถรองรับการจัดการศึกษาด้านการแพทย์แผนไทย โดยประเมินศักยภาพของสถานประกอบการ 4 ประเภท ได้แก่ 1) ศักยภาพของสถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) 2) ศักยภาพของร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร 3) ศักยภาพของร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร และ 4) ศักยภาพของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ ซึ่งแต่ละประเภทรันั้นประเมินจากศักยภาพ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ 2) ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ และ 3) ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก สามารถสรุปผลการวิจัยในแต่ละด้านได้ดังนี้

1. ศักยภาพของสถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) มี 3 ด้าน ดังนี้

1.1 ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ

สถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) ที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 4 แห่ง ซึ่งเป็นคลินิกการแพทย์แผนไทยที่ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีคลินิกการแพทย์แผนไทยที่เพิ่งเปิดบริการได้ไม่ถึง 1 ปี จำนวน 2 แห่ง และเปิดบริการมามากกว่า 5 ปีขึ้นไป จำนวน 2 แห่ง มีทำเลที่ตั้งอยู่ทั้งใจกลางอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ใกล้กับโรงพยาบาลรัฐขนาดใหญ่ และใกล้กับสถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 1 ซึ่งถือเป็นการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงการบริการแพทย์แผนไทยให้กับประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายอีกด้วย เนื่องจากสถานที่ตั้งอยู่ติดกับถนนสายหลักซึ่งมีการคมนาคมที่สะดวกสบาย มีผู้คนสัญจรไปมาอย่างหนาแน่น ทำให้ผู้ที่สนใจมารับบริการสามารถมองเห็นได้ง่ายและยังสามารถจอดรถตามข้างถนนบริเวณหน้าคลินิกได้ บางแห่งยังมีที่จอดรถสำหรับผู้มารับบริการเป็นการเฉพาะอีกด้วย สถานที่ของคลินิกการแพทย์แผนไทยมีทั้งอาคารหนึ่งชั้นและอาคารสองชั้น มีการตกแต่งภายในคลินิก มีเครื่องมือ เครื่องใช้ ยาและเวชภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานตามรูปแบบของคลินิกการแพทย์แผนไทย

สำหรับรูปแบบการให้บริการของคลินิกการแพทย์แผนไทยนั้น เป็นการให้บริการเฉพาะการรักษาด้วยมือ (หัตถเวช หรือการนวดรักษา) เป็นหลัก ส่วนการใช้ยาสมุนไพรในการรักษา ส่วนใหญ่เป็นเพียงองค์ประกอบเสริมในการรักษา เช่น การประคบสมุนไพร การอบสมุนไพร เป็นต้น หรือมีรายการให้บริการแต่ยังไม่มีผู้รับบริการในขณะนี้ สำหรับรายการให้บริการรักษาด้วยมือส่วนใหญ่คือกลุ่มโรคโครงสร้าง กล้ามเนื้อ กระดูกและข้อ

ครอบคลุมการรักษาอาการปวดและอาการติดขัด เช่น ปวดหลัง ปวดบ่าคอ ปวดสะโพก ปวดเข่า ปวดข้อเท้า ไหล่ติด สะบักจม คอตกหมอน นิ้วล็อก ไมเกรน เป็นต้น จะมีคลินิกการแพทย์แผนไทยเพียงแห่งเดียวที่ให้บริการรักษาเฉพาะโรคอัมพฤกษ์อัมพาตเท่านั้น นอกจากรายการให้บริการรักษาโรคข้างต้นแล้ว ยังมีการดูแลหญิงหลังคลอดโดยวิธีการทบทมิ้อเกลือ หรือการให้คำปรึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการรักษาด้วยยาสมุนไพรอีกด้วย ส่วนใหญ่มีแพทย์แผนไทยประจำคลินิกที่ให้บริการรักษาโรค 1 คน และมีจำนวนผู้รับบริการ (ผู้ป่วย) อยู่ระหว่าง 3 - 10 คนต่อวันขึ้นอยู่กับจำนวนแพทย์แผนไทยของคลินิกแต่ละแห่ง โดยผู้รับบริการส่วนใหญ่ที่เป็นผู้ป่วยประจำคือผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย และเป็นพนักงานบริษัทที่มีอาการปวดบ่าคอจากการทำงาน

สำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ใช้ร่วมกับการรักษา เช่น น้ำมันนวด ลูกประคบ วัตถุดิบสมุนไพรที่นำมาเป็นส่วนประกอบของการทบทมิ้อเกลือ เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์สมุนไพรส่วนใหญ่ซื้อจากร้านขายผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในจังหวัด สำหรับการเปิดให้บริการของคลินิกการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่จะมีวันเปิด-ปิดแตกต่างกัน โดยวันหยุดทำการ 1 วันต่อสัปดาห์ และมีระยะเวลาเปิด-ปิดแตกต่างกันด้วย เช่น 08.30 - 18.30 น. มีเพียงคลินิกการแพทย์แผนไทยที่ให้บริการรักษาเฉพาะโรคอัมพฤกษ์อัมพาตเท่านั้น ที่เปิดทำการวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 17.00 - 20.00 น. และวันเสาร์ - อาทิตย์ เวลา 09.00 - 12.00 น.

1.2 ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ

บุคลากรในคลินิกการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ด้านเวชกรรมไทย แพทย์แผนไทยบางรายมีครบทั้งสี่ด้าน บางรายมีสามด้าน (ด้านเภสัชกรรมไทย ด้านการนวดไทย และด้านการผดุงครรภ์ไทย) มีเพียงแห่งเดียวที่เป็นคลินิกการแพทย์แผนไทย (ด้านการนวดไทย) จึงทำให้แพทย์แผนไทยผู้รักษาเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ด้านการนวดไทย ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยมีทั้งสำเร็จการศึกษาจากสถาบันที่จัดการศึกษาระดับปริญญาหรือประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญา สาขาการแพทย์แผนไทยตาม มาตรา 12(2)(ข) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ที่สภาการแพทย์แผนไทยรับรอง และผ่านการฝึกอบรมจากสถาบันถ่ายทอดความรู้สำหรับการฝึกอบรมในวิชาชีพการแพทย์แผนไทยตามมาตรา 12(2)(ก) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ที่สภาการแพทย์แผนไทยรับรอง นอกจากความรู้ที่แพทย์แผนไทยได้รับจากสถาบันข้างต้น ยังมีแพทย์แผนไทยบางท่านที่ได้มีการพัฒนาตนเองเพิ่มเติม เช่น ผ่านการอบรมหลักสูตรการนวดปรับสมดุลโครงสร้างร่างกายของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นต้น จากคุณสมบัติของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยข้างต้น ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของสถาบันและองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมายังผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

1.3 ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

จากการสังสมประสบการณ์ในการรักษาโรคของแพทย์แผนไทย รวมถึงองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากสถาบันทั้งสองแห่ง ตามข้อ 1.2 ซึ่งได้เรียนรู้ผ่านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทำให้สามารถดำเนินการเปิดคลินิกการแพทย์แผนไทยได้และได้รับการตอบรับจากผู้รับบริการ (ผู้ป่วย) เป็นจำนวนมากและหลากหลายโรคหรืออาการเจ็บป่วย สำหรับความร่วมมือระหว่างคลินิกการแพทย์แผนไทยกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกนั้น ได้มีความสนใจที่จะเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย และหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสมุนไพร และผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ แหล่งศึกษาดูงานของนักศึกษาและบุคลากรในรูปแบบคลินิกการแพทย์แผนไทยที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในทางกลับกันวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกก็เป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับคลินิกการแพทย์แผนไทยได้อีกด้วย ตลาดรองรับการเข้างานของบัณฑิต ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพร หากคลินิกการแพทย์แผนไทยมีการรักษาโรคด้วยการใช้ยาหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพรในการรักษาผู้ป่วย แหล่งป้อนผู้เรียนเข้าศึกษาต่อหลักสูตรของวิทยาลัยการแพทย์ฯ และแหล่งป้อนบุคลากรเข้าอบรมหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น เพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคลากรในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะฝีมือการรักษาโรคที่สามารถนำไปปรับใช้ในคลินิกการแพทย์แผนไทยได้

2. ศักยภาพของร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร มี 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ

ร้านขายยาแผนโบราณที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มีหนึ่งแห่ง ซึ่งเป็นร้านขายยาแผนโบราณที่ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยเป็นร้านขายยาแผนโบราณที่เปิดทำการมาเป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี มีสถานที่ตั้งอยู่ย่านตลาดสด ณ ใจกลางอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นแหล่งชุมชน มีผู้คนสัญจรไปมาอย่างหนาแน่น และเดินทางสะดวก มีสถานที่จอดรถตามข้างถนนรอบ ๆ ตลาด ทำให้มีผู้มาซื้อผลิตภัณฑ์ยาในร้านขายยาแผนโบราณแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง สถานที่ของร้านขายยาแผนโบราณแห่งนี้มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว หน้าร้านกว้างขวาง มีชั้นวางผลิตภัณฑ์ยาได้ครอบคลุมหลายชนิด ซึ่งยาที่ขายภายในร้านเป็นยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณหลากหลายประเภทและหลากหลายยี่ห้อ เช่น ยาหม่อง ยาหอม ยาดม ยาตรี เป็นต้น ซึ่งยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณส่วนใหญ่เป็นการรับซื้อจากผู้แทนจำหน่ายบริษัทขายยาแผนโบราณทั้งบริษัทขนาดเล็กและขนาดใหญ่จากกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด สำหรับยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ ในร้านที่ขายดีที่สุด ส่วนใหญ่เป็นประเภทยาหอมกับยาหม่อง โดยผู้ที่มาซื้อผลิตภัณฑ์ยาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ภายในจังหวัดเชียงราย

มีทั้งลูกค้าประจำและลูกค้าจร ซึ่งร้านขายยาแผนโบราณแห่งนี้เปิดทำการทุกวัน ตั้งแต่เวลา 07.00 - 17.00 น. ทำให้ลูกค้าสามารถเข้ามาซื้อยาได้ตลอดทั้งวัน

2.2 ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ

ร้านขายยาแผนโบราณแห่งนี้มีผู้รับอนุญาตและผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นบุคคลคนเดียวกัน ซึ่งเป็นผู้ประกอบการวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ด้านเภสัชกรรมไทย ที่ผ่านการฝึกอบรมจากสถาบันถ่ายทอดความรู้สำหรับการฝึกอบรมในวิชาชีพการแพทย์แผนไทยตาม มาตรา 12(2)(ก) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ที่สภากาการแพทย์แผนไทยรับรอง นอกจากนี้ยังมีแพทย์แผนไทย (ซึ่งเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ด้านเภสัชกรรมไทยและด้านเวชกรรมไทย) ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันที่จัดการศึกษาระดับปริญญาหรือประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญาสาขากาการแพทย์แผนไทยตามมาตรา 12(2)(ข) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ที่สภากาการแพทย์แผนไทยรับรอง มาช่วยปฏิบัติงานในร้านขายยาแผนโบราณอีกด้วย จากคุณสมบัติของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยข้างต้น ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของสถาบันและองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมายังผู้ประกอบการวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

2.3 ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

จากการสังมประสพการณ์ในการเปิดบริการร้านขายยาแผนโบราณมากกว่า 10 ปี รวมถึงองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านเภสัชกรรมไทย ของผู้ประกอบการวิชาชีพการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากสถาบันทั้งสองแห่ง ตามข้อ 2.2 ซึ่งได้เรียนรู้ผ่านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทำให้สามารถดำเนินการเปิดร้านขายยาแผนโบราณมาอย่างยาวนาน จากระยะเวลาที่ดำเนินการได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาที่กำลังศึกษาต่อในวิชาชีพการแพทย์แผนไทยจากสถาบันถ่ายทอดความรู้สำหรับการฝึกอบรมในวิชาชีพการแพทย์แผนไทยตามมาตรา 12(2)(ก) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 ที่สภากาการแพทย์แผนไทยรับรอง มาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการให้บริการร้านขายยาแผนโบราณสำหรับความร่วมมือกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกนั้น ในอนาคตทางผู้ประกอบการมีความสนใจที่จะให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษา แหล่งศึกษาดูงานของนักศึกษาและบุคลากร ตลาดรองรับการจ้างงานของบัณฑิต ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพร แหล่งบ่อนผู้เรียนเข้าศึกษาต่อหลักสูตรของวิทยาลัยการแพทย์ฯ ทั้งนี้จะมีการหารือร่วมกันอีกครั้ง

3. ศักยภาพของร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร มี 3 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ

ร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 8 แห่ง โดยมีสถานที่ตั้งอยู่ใจกลางอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายและชานเมือง มีลักษณะเฉพาะ 3 ด้าน ได้แก่ ร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ปลูกขายเอง ร้อยละ 100 จำนวน 3 ร้าน ร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ปลูกขายเองและรับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย โดยมีสัดส่วนที่แตกต่างกัน บางร้านสัดส่วนอยู่ที่ 60 : 40 จำนวน 2 ร้าน บางร้านสัดส่วนอยู่ที่ 50 : 50 จำนวน 1 ร้าน และร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย ร้อยละ 100 จำนวน 2 ร้าน สำหรับร้านต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่นมาขายนั้นมีทั้งรับซื้อจากแหล่งขายต้นไม้ภายในจังหวัดและต่างจังหวัด ขึ้นอยู่กับชนิดของต้นไม้และแหล่งของสายพันธุ์ต้นไม้ที่มีคุณภาพดี จากลักษณะเฉพาะ 3 ด้านข้างต้น ทำให้สถานที่ซึ่งเป็นร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ที่เป็นสวนสำหรับปลูกต้นไม้จำนวนหลายสิบไร่และมีหน้าร้านสำหรับซื้อขาย หรือเป็นสถานที่ที่เป็นสวนสำหรับปลูกต้นไม้จำนวนน้อยกว่าสิบไร่และมีหน้าร้านสำหรับซื้อขาย หรือมีหน้าร้านสำหรับซื้อขายเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่ผู้สนใจซื้อต้นไม้ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดรู้จักเป็นอย่างดีและเป็นที่รู้จักมานาน ส่วนใหญ่ขายมานานมากกว่า 10 ปี บางร้านมีช่องทางการติดต่อและมีการเผยแพร่ข้อมูลรายการต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรพร้อมรูปภาพประกอบในอินเทอร์เน็ตและมีเว็บเพจเป็นของตนเอง ทำให้ช่องทางการค้าขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรมีความคึกคักยิ่งขึ้น นอกจากช่องทางการติดต่อในรูปแบบใหม่ข้างต้นแล้ว ยังมีช่องทางการติดต่อดั้งเดิมคือการบอกต่อแบบปากต่อปากอีกด้วย สำหรับการเดินทางเพื่อไปซื้อต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรนั้น เป็นการคมนาคมที่สะดวกสบายและสามารถเดินทางไปได้โดยง่ายเนื่องจากเป็นแหล่งรวมสำหรับขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ผู้สนใจรู้จักเป็นอย่างดี และไม่ต้องมีความกังวลเรื่องสถานที่จอดรถเนื่องจากมีสถานที่จอดรถสำหรับผู้สนใจซื้อต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรได้มีเวลาเลือกซื้อโดยเฉพาะ

สำหรับรายการต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ทางร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรจำหน่ายนั้นก็มีความหลากหลายชนิดเช่นเดียวกัน อยู่ระหว่าง 20 - 100 ชนิด ทั้งนี้จากตัวอย่างที่ศึกษาพบว่าแต่ละร้านมีจุดเด่นของรายการต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่แตกต่างกัน ทำให้ลูกค้าที่จะมาซื้อสามารถเลือกซื้อได้หลากหลายชนิดตามแหล่งต่าง ๆ ของร้าน กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ปลูกขายเอง ร้อยละ 100 (ขายส่งและขายปลีก) มีทั้งไม้ป่าและไม้ป่าที่เป็นสมุนไพร เช่น กันเกรา อบเชย ชะเอม มะแขว่น (กำจัดต้น) ขี้เหล็ก รวงจืด เป็นต้น พืชสมุนไพร เช่น เสลดพังพอนตัวผู้ ทองพันชั่ง กระชายขาว กระชายดำ ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น และผักสวนครัว เช่น คาวตอง พริก กะเพรา เป็นต้น กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ปลูกขายเองและรับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย (ขายส่งและขายปลีก) ส่วนใหญ่รายการต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่ปลูกขายเองคือผักสวนครัวและสมุนไพร เช่น ฟ้าทะลายโจร ทองพันชั่ง หนุ่ยหนวดแมว เป็นต้น ส่วนต้นไม้หรือต้นไม้สมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่น เช่น ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้มงคล เป็นต้น และ

กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย ร้อยละ 100 (ขายปลีก) ส่วนใหญ่รายการต้นไม้หรือต้นสมุนไพรคือไม้ผลและผักสวนครัว เช่น สละ แห้ว มะกรูด ชะอม เป็นต้น

ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรส่วนใหญ่เปิดบริการทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ครอบคลุมช่วงเวลาประมาณ 07.00 - 18.00 น. ทำให้ลูกค้าสามารถเข้ามาซื้อได้ตลอดทั้งวัน กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่ปลูกขายเอง ร้อยละ 100 และกรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่ปลูกขายเองและรับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย มีระบบการขนส่งมีทั้งลูกค้ามารับซื้อเองหรือทางร้านขนส่งให้เอง หรืออาศัยการขนส่งจากรัฐวิสาหกิจและบริษัทขนส่งเอกชน ส่วนกรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย ร้อยละ 100 ลูกค้ามารับซื้อเองที่ร้าน

3.2 ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ

บุคลากรในร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรมีทั้งเจ้าของร้านและลูกจ้าง กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่ปลูกขายเอง ร้อยละ 100 และกรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่ปลูกขายเองและรับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย และมีเฉพาะเจ้าของร้าน กรณีร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรที่รับซื้อจากแหล่งอื่นมาขาย ร้อยละ 100 ในที่นี้จะให้ความสำคัญกับบุคลากรที่เป็นเจ้าของร้านเนื่องจากเป็นบุคคลที่เป็นผู้ก่อสร้างตัวขึ้นมาเองหรือการสืบทอดกิจการตั้งแต่รุ่นก่อน จากประสบการณ์ของเจ้าของร้าน นานมากกว่า 10 ปี และฐานเดิมจากการศึกษาเล่าเรียนมา เช่น สาขาการเกษตร หรือสาขาการบริหาร เป็นต้น ทำให้เห็นถึงการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีบางช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจและปัญหาโรคระบาดเกิดขึ้นทำให้การค้าขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรอาจจะซบเซาลงไปบ้าง แต่ก็ยังถือว่าไม่ได้เลวร้ายมากนัก ถือว่ายังมีรายการสั่งซื้อและยอดขายเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

3.3 ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพรมีความสนใจที่จะแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกับวิทยาลัยการแพทย์ฯ ในหลายด้าน ได้แก่ แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาให้กับนักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสมุนไพรและผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ แหล่งศึกษาดูงานของนักศึกษาและบุคลากรเพื่อให้นักศึกษาและบุคลากรได้เรียนรู้เกี่ยวกับชนิดและรูปลักษณะของสมุนไพรที่มีจำหน่ายในร้าน ตลาดรองรับการเข้างานของบัณฑิต ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพร แหล่งป้อนผู้เรียนเข้าศึกษาต่อหลักสูตรของวิทยาลัยการแพทย์ฯ และแหล่งป้อนบุคลากรเข้าอบรมหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น

4. ศักยภาพของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ มี 3 ด้าน ดังนี้

4.1 ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ

สถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 5 แห่ง แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทนวดเพื่อสุขภาพจำนวน 4 แห่ง และสถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทสปาเพื่อสุขภาพจำนวน 1 แห่ง ซึ่งสถานประกอบการเพื่อสุขภาพทั้งหมดนี้ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนใหญ่เปิดทำการมาเป็นระยะเวลาตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป มีเพียงหนึ่งแห่งที่เริ่มดำเนินการมาประมาณ 1 ปี โดยสถานประกอบการเพื่อสุขภาพทั้ง 5 แห่ง มีทำเลที่ตั้งอยู่ทั้งใจกลางอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายและบริเวณชานเมืองใกล้กับท่าอากาศยานนานาชาติแม่ฟ้าหลวง เชียงราย และใกล้กับสถานศึกษา ซึ่งถือเป็นแหล่งชุมชน สถานที่ตั้งอยู่ติดกับถนนสายหลักซึ่งมีการคมนาคมที่สะดวกสบาย มีผู้คนสัญจรไปมาอย่างหนาแน่น ทำให้ผู้ที่สนใจมารับบริการสามารถมองเห็นได้ง่ายและยังสามารถจอดรถตามข้างถนนบริเวณหน้าสถานประกอบการเพื่อสุขภาพได้ บางแห่งยังมีที่จอดรถสำหรับผู้มารับบริการเป็นการเฉพาะอีกด้วย สถานที่ของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารสองชั้น มีการตกแต่งภายในร้านอย่างสวยงามและได้มาตรฐานตามรูปแบบของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกันโดยเฉพาะประเภทสปาเพื่อสุขภาพที่จะมีลักษณะที่แตกต่างจากประเภทนวดเพื่อสุขภาพอย่างชัดเจน

สำหรับรูปแบบการให้บริการ สถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทนวดเพื่อสุขภาพส่วนใหญ่จะมีการให้บริการที่คล้ายคลึงกัน เช่น นวดประคบสมุนไพร นวดฝ่าเท้า นวดน้ำมัน นวดไทย อบสมุนไพร นวดสำหรับปวดเมื่อยทั่วไป เป็นต้น ส่วนสถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทสปาเพื่อสุขภาพให้บริการหลากหลายรูปแบบ เช่น ธรรมชาติบำบัด โรแมนติกสปา สปาเวิลด์ ราชาสปาไทย ราชีนิสปาไทย นวดหินบำบัด สปามะพร้าว สปาผิว ฟันบำรุงดริ้มแพ็คเกจ เป็นต้น มีจำนวนผู้ให้บริการอยู่ระหว่าง 3 - 10 คน ขึ้นอยู่กับขนาดของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ และมีจำนวนผู้รับบริการอยู่ระหว่าง 3 - 40 คนต่อวัน ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ให้บริการของแต่ละแห่ง โดยผู้รับบริการส่วนใหญ่ซึ่งถือเป็นลูกค้าประจำคือผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย มีอาชีพที่หลากหลาย เช่น พนักงานบริษัท ครู อาจารย์ บุคลากรทางการแพทย์ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่มารับบริการนวดไทยและนวดน้ำมัน ส่วนผู้รับบริการซึ่งเป็นลูกค้าชาวจีนเป็นนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวภายในจังหวัดหรือนักท่องเที่ยวที่มารับบริการระหว่างรอขึ้นเครื่องบิน

สำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ใช้ร่วมกับการให้บริการ ได้แก่ น้ำมันนวด น้ำมันมะพร้าว ขี้ผึ้ง ยาหม่อง และลูกประคบ นอกจากนี้ในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทสปาเพื่อสุขภาพมีบริการเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพประเภทชาสำหรับผู้มารับบริการด้วย ซึ่งผลิตภัณฑ์สมุนไพรส่วนใหญ่ซื้อจากร้านขายผลิตภัณฑ์สมุนไพรและร้านค้าทั่วไปภายในจังหวัด มีเพียง

บางแห่งที่ซื้อจากกรุงเทพฯ ซึ่งสถานประกอบการเพื่อสุขภาพทุกแห่งเปิดบริการทุกวัน แต่อาจมีระยะเวลา เปิด - ปิด แตกต่างกัน ได้แก่ 09.00 - 20.00 น. 09.00 - 22.00 น. 09.30 - 22.00 น. 10.00 - 22.00 น. และ 10.00 - 23.00 น. ทำให้ผู้มารับบริการสามารถมารับบริการได้ตลอดทั้งวัน

4.2 ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ

สถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทนวดเพื่อสุขภาพและประเภทสปาเพื่อสุขภาพ ส่วนใหญ่ผู้ให้บริการผ่านการอบรมหลักสูตรนวดไทยเพื่อสุขภาพ 150 ชั่วโมง มีเพียงบางแห่งที่ผู้ให้บริการผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรผู้ช่วยแพทย์แผนไทย 330 ชั่วโมง หรือหลักสูตรนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพ 60 ชั่วโมง หรือหลักสูตรการนวดน้ำมัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจที่พัฒนาตนเองของผู้ให้บริการ ซึ่งผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพพร้อมที่จะสนับสนุนให้บุคลากรได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะและความชำนาญที่สูงขึ้น

4.3 ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

สำหรับสถานประกอบการเพื่อสุขภาพทั้งสองประเภทมีความสนใจที่จะแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาความร่วมมือกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งศึกษาดูงานของนักศึกษาและบุคลากร ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพรโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เกี่ยวกับน้ำมันนวด น้ำมันมะพร้าว ขี้ผึ้ง ยาหม่อง ลูกประคบ และเครื่องดัดเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้สถานประกอบการเพื่อสุขภาพประเภทสปาเพื่อสุขภาพยังมีโอกาสพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เป็นแบรนด์ของตนเองได้อีกด้วย แหล่งป้อนผู้เรียนเข้าศึกษาต่อหลักสูตรของวิทยาลัยการแพทย์ฯ โดยมีโอกาสส่งลูกหลานมาเรียนต่อในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย หรือเรียนต่อในหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสมุนไพรและผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ และแหล่งป้อนบุคลากรเข้าอบรมหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นเพื่อให้บุคลากรได้เพิ่มทักษะฝีมือด้านการนวดแผนไทยเพิ่มเติม

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ซึ่งสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทย ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ สถานพยาบาลการแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) ร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร และสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกได้ จำนวน 3

ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ โดยมีทำเลที่ตั้ง อยู่ทั้งใจกลางเมืองและชานเมือง อยู่ติดกับถนนสายหลักและมีสถานที่จอดรถ รวมทั้งสามารถให้บริการได้ตามความต้องการของผู้รับบริการ 2) ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ มีบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการให้บริการที่เหมาะสม และ 3) ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาดูงาน แหล่งป้อนผู้เรียน แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพ แหล่งป้อนบุคลากรเข้าอบรมหลักสูตรระยะสั้น ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรหรือวัตถุดิบสมุนไพร และตลาดรองรับการเข้างานของบัณฑิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ญัฐดา ศรีมุข และวรรณจันทร์ สิงห์จาวลา เรื่องรูปแบบการพัฒนาศักยภาพสถานประกอบการและผู้ให้บริการเชิงส่งเสริมสุขภาพกลุ่มแอ็คทีฟปีชเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย ได้สรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพสถานประกอบการและผู้ให้บริการสปา ประกอบด้วย 1) ศักยภาพของผู้ดำเนินการ 2) ศักยภาพของสถานประกอบการ 3) ศักยภาพของผู้ให้บริการ 4) ศักยภาพการสร้างความแตกต่างทางการตลาด 5) ศักยภาพองค์กรต่างที่สนับสนุนการทำให้ธุรกิจสปา 6) การได้มาตรฐานสถานประกอบการสปาที่กำหนด ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (ญัฐดา ศรีมุข และวรรณจันทร์ สิงห์จาวลา, 2558)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า การประเมินศักยภาพของสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ซึ่งสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทย ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ สถานพยาบาล การแพทย์แผนไทย (คลินิกการแพทย์แผนไทย) ร้านขายยาแผนโบราณหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพร ร้านขายต้นไม้หรือต้นสมุนไพร และสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกได้ จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความพร้อมของอาคารสถานที่และการให้บริการ 2) ด้านความพร้อมของบุคลากรในสถานประกอบการ และ 3) ด้านองค์ความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานประกอบการกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้เชิงปฏิบัติ คือ ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากสถานประกอบการที่เปิดดำเนินการเฉพาะพื้นที่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายเท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมการศึกษาของอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย สำหรับข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ขยายการศึกษาไปสู่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย รวมไปถึงจังหวัดอื่น ๆ ได้ และ 2) ศึกษาแนวทางการสร้างหุ้นส่วนทางการศึกษาระหว่างสถานประกอบการด้านการแพทย์ไทยกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข และองค์การภาครัฐ - เอกชน. (2560). แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2560 - 2564). (พิมพ์ครั้งที่ 2). สมุทรปราการ: บริษัท ทีเอส อินเทอร์เน็ต จำกัด.
- คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ. (2565). (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: ร้านพิมพ์ทอง.
- คณะกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์ การพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไท ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์.
- ณัฐธาดา ศรีมุข และวรรณจันทร์ สิงห์จาวลา. (2558). รูปแบบการพัฒนาศักยภาพสถานประกอบการและผู้ให้บริการเชิงส่งเสริมสุขภาพกลุ่มแอ็คทีฟเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ธีระพงษ์ อาญาเมือง. (2563). การส่งเสริมสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ ในการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภาคตะวันออก. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1 (13 ตุลาคม 2561).
- พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 56 (1 พฤษภาคม 2562).
- พระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556. (2556). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 130 ตอนที่ 10 ก หน้า 5 (1 กุมภาพันธ์ 2556).
- วาริพร ชุศรี และวรลักษณ์ ลลิตศิริวิมล. (2563). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ : ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(2), 205-226.
- วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก. (2560). ศักยภาพของวิทยาลัยการแพทย์ฯ. เรียกใช้เมื่อ 26 มกราคม 2565 จาก <http://www.stam2002.com>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.